

Permiläisten kielten ehtolauseitten vertailua paralleelikorpuksen avulla

Tomi KOIVUNEN

Turun yliopisto – Debreceni Egyetem
tk.koivunen@gmail.com

Jokaisen normitetun permiläisen kielimuodon – udmurtin, komisyryjäniin ja komipermjakin – ehtolauseissa käytetään indikatiivin aikamuotojen kirjoja, joka ei näytä liittyvän konkreettisesti tapahtumahetkeen, sekä konditionaalialia tai sellaisen puuttuessa muunlaista konditionaalista rakennetta. Ehtolauseissa myös käytetään useita eri konjunktioita. Ehtolauseet voivat sijaita päälauseen edellä, sisällä tai jäljessä. Tässä artikkelissa havainnollistan ehtolauseitten moninaisuutta ensin kielioppikuvauksen ja sitten korpusaineiston perusteella. Enemmän huomion saavat osaksensa udmurtti ja komisyryjäni, joista on paremmin saatavilla sekä kielten kuvauksia että korpusaineistoa, mutta otan huomioon myös komipermjakin vähäisen kuvauksen ehtolauseista sekä sen korpusosumia. Käytän kielistä lyhenteitä U = udmurtti, K = komi(syryjäni), komipermjakkia käsitellessäni myös Kp = komipermjakkii.

1. Tutkimuksen taustaa ja rajausta

Permiläisissä kirjakielissä¹ ehtolauseen 'jos'-merkityksisenä konjunktiona käytetään kantapermiin palautuvaa konjunktioita udm. *ke*, komi *kö*. Missään kielimuodossa tämä konjunktio ei sijoitu lauseen alkuun: udmurtissa sen paikka on tavallisimmin lauseen lopussa ja komissa ensimmäisen konstituentin jälkeen, vaikka muutkin sijainnit ovat mahdollisia. Udmurtissa ehtolause yleensä edeltää päälauseetta, vaikka toinenkin järjestys on mahdollinen (Bartens 2000: 313).

¹ Tässä artikkelissa käsittelen vain vakiintuneimpia permiläisiä kirjakieliä eli udmurttia, komisyryjäniä ja komipermjakkia, vaikka lisäksi ainakin Jažvan komiksi, komisyryjäniin yhdistettävällä Ižman murteella ja udmurttiin yhdistettävällä besermanin kielimuodolla on julkaistu joitakin tekstejä.

Raija Bartensin mukaan udmurtin reaalisen ehtolauseen modus on indikaatiivi ja irreaalisen ehtolauseen modus joko konditionaali tai indikaatiivi. Jälkimmäisessä tapauksessa käytetään indikaatiivin I preteritiä (”imperfektia”).² Komissa taas ei ole (synteettistä) konditionaalia, mutta kontekstin mukaan indikaatiivin I preteriti antaa sivulauseelle ”irreaalisen ilmeen”. Tällöin päälauseessa on usein (*v*)*eš-kö*-partikkeli³ (Bartens 2000: 313–314).

Bartensin (2000: 313–316) antamat tiedot permiläisten kielten ehtolauseista eivät täysin vastaa sitä, mitä olen itse oppinut permiläisten kielten kursseilla yliopistoissa. Eräs äidinkielistä udmurtin kielen opettajistani on sanonut, että reaalisessa ehtolauseessa tulisi käyttää I preteritiä, mutta venäjän vaikutuksesta nykykielessä käytetään usein myös preesensiä ja futuuria. Samoin olen oppinut, että komi(syrjäni)n irreaalinen konditionaali vaatii konditionaalisen partikkelin *эськӧ*, joka Bartensin mukaan siis on valinnainen, ja että verbin aikamuoto kertoo sen, tapahtuuko verbin kuvaama toiminta menneisyydessä, nykyisyydessä vai tulevaisuudessa. (Kuvaus komin konditionaalista saattaa hyvin olla myös nk. pedagoginen ratkaisu tai perustua äidinkielen opettajan intuition.) Bartens myös käyttää esimerkkilauseita, joitten suomennosten irreaaliset ehtolauseet kuulostavat omaan korvaani oudolta (ehtolauseitten korostukset ovat minun):

- (1) U *kijad biŋgozy šotizy ke, ton soje jun kyrmy* ’jos he antaisivat käsiisi köyden, purista sinä sitä lujasti’.
- (2) U *noš ... öž ke oske, soku taŋi ta mandatme vožmato* ’mutta jos he eivät uskosi, näytän silloin heti tätä valtakirjaani’ (molemmat esimerkit Bartens 2000: 313, cf. GSUJa III: 91).

Bartensilla (2000: 313) on kuitenkin myös *ke*-esimerkkilause, jonka preteritimuotoa hän ei korosta:

- (3) U *kalykez gažad ke, kalyk no tone gažaloz* ’jos rakastat ihmisiä, ihmisetkin rakastavat sinua’.

Esimerkkiin (3) irreaalinen tulkinta ei nähdäkseni sopisi sen paremmin tai huonommin kuin esimerkkeihin (1) ja (2).

Edellä mainituista syistä olen päättänyt tarkastella permiläisten kielten ehtolauseita, niiden rajoitteita, ominaispiirteitä ja morfologiaa kontrastiivisesta

² Permiläisissä kielissä on kaksi synteettistä menneen ajan aikamuotoa, joista käytän nimityksiä I preteriti (= первое / очевидное прошедшее время = Präteritum I jne.) ja II preteriti (= второе / неочевидно-результативное прошедшее время = Perfekt I jne.). Tutkimuksessa käytetty terminologia vaihtelee.

³ Käytän esimerkeissä ja kielenaineiksissa lähteen mukaista ortografiaa.

näkökulmasta. Tarkastelun apuna käytän yksittäiskielten kielioppikuvauksia sekä Turun yliopiston paralleelikorpuksia (ks. luku 2. Aineisto ja metodi). Rajaan aiheen käsittelyn ainoastaan varsinaisiin ehtolauseisiin ja jätän siten pois sellaiset tapaukset kuin udmurtin yhdyskonjunktiot *ке но* 'vaikka', "joskin" ja *малы ке шуоно* 'koska', "jos on sanottava miksi" sekä yleispermiläiset monikäyttöisen *ке/кө*-aineuksen sisältävät muodosteet, jotka eivät liity ehtolauseeseen.

Luvussa 2 esittelen käyttämäni aineiston ja metodin. Luvussa 3 kerron, mitä permiläisten kielten ehtolauseista tiedetään tutkimuskirjallisuuden valossa. Luku 4 on aineistonkäsittelyluku. Esitän johtopäätökset luvussa 5.

2. Aineisto ja metodi

Tutkimukseni kuuluu kontrastiivisen kielentutkimuksen alaan. Vertailen kolmen keskenänsä läheisen sukukielen reaalisia ja irreaalisia ehtolauseita toisiinsa Turun yliopiston Volgan alueen kielten tutkimusyksikön paralleelikorpusten avulla. Tutkimusyksikkö on laatinut kaksi paralleelikorpusta, joista toinen sisältää Vitali Gubarovin novellin *Pavlik Morozov* (1943) alkuperäiskielellä venäjäksi sekä sen käännöksen 13 kielellä, mukaan lukien udmurtin, komisyrjäänin ja komipermjakin. Muutamasta kielestä korpus sisältää kaksi erilaista käännösversiota. Toinen paralleelikorpus taas sisältää Kaisa Häkkisen ja Seppo Zetterbergin 1990-luvun lopulla käsikirjoittaman *Suomi ennen ja nyt* -tietokirjan suomeksi ja kuudella muulla kielellä, myös udmurtiksi ja komisyrjääniksi mutta ei komipermjakiksi. Korpuksissa teosten lauseet on jaettu numeroiduille riveille, joilla on sama tekstikohta kaikilla korpusten kielillä.

Olen hakenut korpuksista ehtolauseita venäjän- ja suomenkielisiä tekstejä apuna käyttäen. Venäjän ehtolauseissa esiintyy tavallisimmin konjunktio *если* 'jos' (tai *если* id.), jota hakemalla löytää saman tien myös permiläisten kielten käännösvastineet. Suomessa samaa merkitystä ilmaisee yleensä *jos*-konjunktio. Olen karsinut epäolennaiset osumat pois ja jättänyt jäljelle lauseet, joissa vähintään yhdessä permiläisessä kielessä esiintyy konjunktio *U ке / K кө*. *Ke/kө*-aineuksella on myös paljon muuta käyttöä, eikä sitä siitä syystä kannata käyttää annotoimattomasta korpuksesta haettavana elementtinä. Käyttämälläni hakutavalla osa permiläisistä osumista saattaa jäädä huomaamatta, jos lähtökielessä on käytetty ehdon ilmaisemiseen esimerkiksi sellaista infiniittistä rakennetta, joka on käännetty permiläisille kielille *ке/кө*-lauseella. Uskon, että käyttämäni metodi tarjoaa silti riittävän kattavan tuloksen tätä tarkastelua varten.

Esitän käsittelyluvussa 4 ensin alkuperäiskielisen lauseen ja sen alla kolmen tai kahden permiläisen kielimuodon käännösvastineet siinä asussa kuin

ne ovat korpuksesta sekä myös suomenkielisen vastineen, ellei se ole läh-
tökieli. Pavlik Morozov -korpuksesta kelpollisia lauseita löytyi metodillani
12 kappaletta, Suomi-kirja-korpuksesta kuusi.

Käsittelen seuraavaksi luvussa 3 udmurtin ja komin kielioppien kuvauksia
ehtolauseista.

3. Permiläisten kielten ehtolauseet tutkimuskirjallisuuden valossa

Permiläisten kielten ehtolauseissa käytetään kantapermiläistä konjunktiota
U *ke* / K *kö*.⁴ Se ei kummassakaan kielessä sijoitu lauseen alkuun. Udmurtis-
sa sen paikka on yleensä sivulauseen lopussa (4), komissa taas etenkin sivu-
lauseen ensimmäisen konstituentin jäljessä (5), mutta ainakin udmurtissa
konjunktion sijainti lauseessa vaihtelee (6, 7) (Bartens 2000: 313). Eberhard
Winklerin (2011: 167) mukaan udmurtin *ke*-konjunktio on lauseen fokus-
konstituentin jäljessä. Sekä udmurtissa (GSUJa III: 91) että komissa (SKJa
II: 228) ehtolause voi olla päälauseen edellä (4, 6, 7), jäljessä (8, 9) tai sisällä
(10, 11). Esimerkkien ehtolauseitten korostukset ovat omiani.

- (4) U *Калыкез гажад ке, калык но тонэ гажалоз.* (GSUJa III: 90)
'Jos arvostat kansaa, kansakin arvostaa sinua.' = (3)
- (5) K *Тышкасьдны кө ас костаныс пастукъяс, кӧинъяслы вӧля.* (SKJa II:
229) 'Jos paimenet taistelevat keskenänsä, susilla on vapaus.'
- (6) U *Мылкыд ке капчи, уж но капчи.* (GSUJa III: 90)
'Jos mieli on hyvä, työkin on helppoa.'
- (7) U *Зэмзэ ке яратӱськод, зэмзэ ик вера.* (GSUJa III: 90)
'Jos rakastat totuutta, kerro myös totuus.'
- (8) U *Шумпотыса пыриськод ас улон квартираяд, отын шуныт но чебер
ке.* (GSUJa III: 91) 'Asuntoonsa menee mielellänsä, jos siellä on lämmintä
ja kaunista.'
- (9) K *Кокни овны свет вылад, эмӧсь кө татшӧм бур другъяс.* (SKJa II:
228) 'Helppo on elää maailmassa, jos on näin hyviä ystäviä.'
- (10) U *Чуказе, тӧл-буран ке пуксиз, арык кор дасяны кутском.* (GSUJa III: 91)
'Huomenna, jos myrsky laantuu, alamme valmistaa hirsiiä kastelukanavaan.'
- (11) K *Ме ногӧн, ӕртъяс, коллективысь кө ӧти член съӧкыдлунъясысь
повзьӧмла падмӧдӧ и мукӧдъясӧс, сылы абу места коллективын.* (SKJa
II: 228) 'Minusta, toverit, jos kollektiivin yksi jäsen vaikeuksia peläten häi-
ritsee toisiakin, hänelle ei ole tilaa kollektiivissa.'

⁴ Bartensin <y, ӧ> = udmurtin ja komin ortografian <ы, ӧ> = suomalais-ugrilaisen tarke-
kirjoituksen <ı, e>.

Reaaliseksi ehtolauseiksi nimitetään niitä ehtolauseita, jotka ilmaisevat, että toiminta tiettyjen ehtojen alaisena on tapahtunut tai tapahtuu nykyisyydessä tai tulevaisuudessa. Udmurtissa tällaisten lauseitten predikaatti on yleensä indikatiivissa mutta imperatiivikin on kieliopin mukaan mahdollinen, joskaan siitä ei nähdäkseni anneta yhtään esimerkkiä. Jos predikaatti on indikatiivissa, kaikki aikamuodot ovat kieliopin mukaan mahdollisia (preesensistä (12), I preteritistä (13) ja futuurista (14)). Tällainen ehtolause yhdistetään päälauseeseen *ке-* tai *бере-*konjunktion avulla. *Бере* 'jos' (oik. 'jälkeen') -konjunktio ilmaisee ehdon lisäksi myös syytä, ja sen voi niissä tapauksissa joskus korvata *дыръя* 'jos' (oik. 'aikana') -konjunktioilla. *Бере* sijoittuu aina sivulauseensa loppuun (15) (GSUJa III: 90–93). Komin reaalisten ehtolauseitten konjunktioiksi ilmoitetaan ainoastaan *кӧ* (SKJa II: 228). Esimerkissä (16) nähdään futuuri komin reaalisen ehtolauseen predikaatin aikamuotona.

- (12) U *Оло, Рая ачиз ик гожтоз али, монэ тодаз возе ке.* (GSUJa III: 89) 'Ehkä Raja itse kirjoittaa vielä, jos hän muistaa minut.'
- (13) U *Валэдлы мешокен кисьтӧд ке, соку уд ветлы ни пыдын.* (GSUJa III: 89–90) 'Jos kaadat hevosellesi säkillä, sitten et kävele enää.'
- (14) U «*Семен Ильич, кутсаськомы ке, мон эжог гинэ тракторист доры ветло*», – шуиз Натӧ. (GSUJa III: 92) "'Semjon Iljitš, jos puimme (fut.), käyn vain nopeasti traktorin luona", sanoi Nati.'
- (15) U *Куно лыктӧз бере, сое утялтыны кулэ ини.* (GSUJa III: 91) 'Jos vieras tulee, häntä täytyy kestitä.'
- (16) K *Мортлӧн кӧ сьӧлӧмыс ӧзьяс, гӧра бергӧдас.* (SKJa II: 229) 'Jos ihmisen sydän syttyy, (hän) siirtää vuoria.'

Irreaalisen ehtolauseen predikaatti ilmaisee arvioitua tai toivottua asiaintilaa, joka toimii ehtona sitä seuraavalle toiminnalle, jota päälauseen predikaatti ilmaisee. Irreaalinen ehtolause ilmaisee toimintaa, joka ei tapahdu todellisuudessa. Udmurtissa irreaalisen ehtolauseen sekä siihen liittyvän päälauseen predikaatit ovat konditionaalissa (17) (GSUJa III: 93). Komissa, jossa ei ole morfologista konditionaalia, käytetään irreaalisessa ehtolauseessa partikkelia *эськӧ* (18), jonka voi jättää pois siinä tapauksessa, että se esiintyy irreaalisen ehtolauseen yhteydessä olevassa päälauseessa (19). Joskus *эськӧ* voi jäädä pois sivulauseesta muussakin tapauksessa (20) (SKJa II: 229–230).

- (17) U *Тон ке мынысалыд, чорыг но луысал.* (GSUJa III: 91) 'Jos menisit, olisit kala.'

- (18) *К И, колöкö, ставыс лои лючки-ладнö, эз кö эськö друг кыськö понöляяс сайысь вöв кок улö чепöсйы ыджыд сьöд пон.* (SKJa II: 229) 'Ja ehkä kaikki olisi mennyt niin kuin pitääkin, jos yhtäkkiä jostain pensaiden takaa ei olisi iso musta koira rynnännyt hevosen jalkojen juureen.'
- (19) *К Неуна кö водздэжык локтін, тиöтти эськö купайтчим.* (SKJa II: 229) 'Jos olisit tulleet vähän aikaisemmin, olisimme kylpeneet yhdessä.'
- (20) *К Сулаліс кö посёлокыс Карскöй губа таладорын, позис ветлыны öткөн.* (SKJa II: 229–230) 'Jos kylä sijaitsisi Karsköj guban tällä puolella, voisi mennä yksin.'

Kiinnostavasti yhdistämättömiä lauseita käsittelevän GSUJa II:n (s. 108) mukaan udmurtissa menneen ajan verbimuoto (I preteriti) voi ilmaista tulevaa toimintaa yhdyslauseissa. Lähde ei mainitse mitään lauseen irreaalisuudesta, vaikka Bartensia (2000: 313) lukemalla voi saada sellaisen käsityksen. GSUJa II ei tosin anna mitään selitystä minkään aikamuodon valinnalle; sen sijaan GSUJa III (s. 92) ilmoittaa, että reaalisen ehtolauseen predikaatti voi infinitiivissä ollessansa olla missä aikamuodossa tahansa, joskaan futuurin ja II preteritin käytöstä ehtolauseessa teoksessa ei nähdäkseni ole esimerkkejä. Sen sijaan komissa I preteriti tosiaan näyttää voivan antaa ehtolauseelle irreaalisen ilmeen (SKJa II: 229–230; Bartens 2000: 314). Udmurtissa *ке*-konjunktiota voidaan käyttää myös temporaalisessa sivulauseessa *куке* 'kun' -partikkelin sijasta (GSUJa III: 94), mutta rajaan partikkelin käytön selvissä temporaalisissa lauseissa tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Udmurtissa *ке*-partikkeli toimii myös yhdyspartikkelien *ке но* 'vaikka' ja *малы ке шуоно* 'koska' osana (Bartens 2000: 318; GSUJa III: 79, 94), jotka myös jätän käsittelyn ulkopuolelle.

Vaikka kieliopit eivät sitä eksplisiittisesti ilmaise, niitten antamien esimerkkien valossa *ке/кö*-sivulause voi olla myös verbitön lause (21), sillä kopulaverbiä ei käytetä preesensmuodossa vaan se jätetään silloin pois, tai verbi voi olla muussakin infiniittisessä muodossa kuin infinitiivissä (22). (Esimerkit ovat udmurtista, mutta hyvin todennäköisesti sama koskee komiakkin.) Kielioppien esimerkkien perusteella näyttää myös siltä, että ehtolauseena olevat eksistentiaalilauseet ovat preesensissä (23, 24).

- (21) *U Мылкыд ке капчи, уж но капчи.* (GSUJa III: 90) 'Jos mieli on keveä, työkin on kevyttä.' = (6)
- (22) *U Чош ужано ке, ваньзэ чош лэсьтоно.* (GSUJa III: 91) 'Jos pitää työskennellä yhdessä, kaikki pitää tehdä yhdessä.'

- (23) *U Визьмо семьялэн улон-вылоназ кыче ке езам инты вань ке, сое жоггес ляконо.* (GSUJa III: 90) 'Jos viisaan perheen elämässä on jokin re-peämä, se on riipeästi tilkittävä.'
- (24) *К Кокни овны свет вылад, эмось кө татиом бур другьяс.* (SKJa II: 228) 'Maailmassa on helppo elää, jos on näin hyviä ystäviä.' = (9)

Permiläisten kielten irreaalisesta kieltolauseesta ei tavallisesti voi nähdä, tapahtuisiko toiminta tulevaisuudessa vai nyt vai olisiko se tapahtunut menneisyydessä. Ainakin udmurtissa näyttää kuitenkin olevan olemassa tapa korostaa tapahtumien aikasuhteita preteritimuotoisen eksistentiaaliverbin *val* 'oli' avulla (25) (Winkler 2011: 104; GSUJa II: 121). Komista en ole löytänyt vastaavaa kirjallista mainintaa, mutta ei ole mielestäni poissuljettua, että *эськө*-partikkelin yhteydessä olevan verbin aikamuodosta voisi päätellä jotain.

- (25) *U Мон соку чорыгасал вал, нои висьыны уси.* (GSUJa II: 121) 'Olisin silloin kalastanut, mutta sairastuin.'

Udmurtin kielioppi kertoo, että puhekielen ehtolauseissa käytetään usein venäläisiä konjunktioita *если, ежели, раз* 'jos (kerran)' yhdessä permiläisen konjunktion kanssa: *U если (ежели) ... ке* (26) tai *раз ... бере*. Tällöin venäläinen konjunktio aloittaa lauseen. (GSUJa III: 90.) Komin kielioppi ei tällaista nähdäkseeni mainitse, mutta luultavasti sama käytäntö on mahdollinen komissakin. Tämän tutkimuksen kannalta sillä ei liene juuri merkitystä, sillä aineistoni on kirjakielistä.

- (26) *Нои ежели тон көлыкуд но аслэсьтыд ошъёстэ ке адзиськод, соку тыныд партие пырыны уг лу.* (GSUJa III: 90) 'Jos näet nukkuessasikin omat härkäsi, niin et voi liittyä puolueeseen.'

Joskus udmurtin reaalisen ehtolauseen predikaatti ei ole indikatiivissa vaan infinitiivissä. Tällöin sivulause edeltää päälausetta (27). Irreaalisen ehtolauseen predikaatti voi olla myös ainakin nesessiivisessä partisiipissa (28). Sivulause voidaan myös korvata infiniittisellä rakenteella (29) (GSUJa III: 93–94). Komin kielioppi ei mainitse vastaavia tapauksia.

- (27) *Вылазы дйсяны ке, адямиос азе потымон дйськутсы но вань.* (GSUJa III: 93) 'Jos puhumme vaatteista, on mihin pukeutua.'
- (28) *Институтэз одйг аре ке быдтоно, оло, озьы ик луысал но...* (GSUJa III: 94) 'Jos instituutista pitäisi valmistua samana vuonna, ehkä niin kävisi...'

- (29a) *Мугорыз шоры учконо ке, арлыдызлэсь тросгес сѣтод.* (GSUJa III: 94)
 (29b) *Мугорыз шоры учкыса, арлыдызлэсь тросгес сѣтод.* (GSUJa III: 94)
 'Jos katsoo hänen vartaloansa, häntä luulee vanhemmaksi.'

Udmurtin kielioppi GSUJa III tarjoaa ehtolauseista paljon enemmän tietoa kuin komin kielioppi SKJa II. Vaikuttaakin siltä, että ehtolauseita voidaan udmurtissa muodostaa paljon useammalla eri tavalla kuin komissa. Komi vaikuttaa tukeutuvan ehtolauseissa pelkästään kantapermiläiseen *кӧ*-konjunktioonsa, kun taas udmurtissa ehtolauseen konjunktioitten kirjo on laajempi, minkä lisäksi udmurtti suosii yleisestikin enemmän infiniittisiä muotoja kuin komi. Luultavasti kyseessä on kielikontaktin vaikutus: komin ehtolause muistuttaa morfosyntaktisesti enemmän venäjän ehtolauseita, mutta udmurtissa näkynee turkkilaiskielten infiniittisten rakenteitten vaikutus.

Komipermjakin kaiketi tänäkin päivänä kattavimmassa kieliopissa (GKPJa 1940) ei käsitellä lauseoppia käytännössä lainkaan. Konjunktioista ja partikkeleista siinä kirjoitetaan kuitenkin noin sivun verran (mts. 79–80). Pykälästä 108: ”Partikkelien oikeinkirjoitus” saamme tietää, että *кӧ*-partikkeli kirjoitetaan muista sanoista erikseen, kun se toimii ”ehdollisessa merkityksessä”. Seuraaviin esimerkkeihin sisällytän lähteessä esiintyvän venäjänkielisenkin käännöksen selvyuden vuoksi.

- (30) Кр *мунан кӧ* 'если пойдешь' (= 'jos menet') (GKPJa 1940: 79)
 (31) Кр *локтан кӧ* 'если придешь' (= 'jos tulet') (GKPJa 1940: 79)
 (32) Кр *вурин [sic!] кӧ* 'если бы сшил' (= 'jos ompelisit') (GKPJa 1940: 79)

Vaikka asiaa ei kieliopissa enempää selvitetä, tämän suppean otoksen perusteella vaikuttaa siltä, että esimerkkien (30) ja (31) predikaattien preesensmuoto viittaa reaaliseen ja esimerkin (32) predikaatin I preteriti irreaaliseen ehtolauseeseen.

GKPJa (1940: 67) esittää myös, että ehtoa ilmaistaan komipermjakissa partikkeleilla *кӧ*, *бы* ja *кӧбы*, jotka voivat esiintyä sekä predikaatin edellä että sen jäljessä. Yhdistelmä *кӧбы* on muodostettu samoin kuin venäjän ehtolauseen aloittava *если бы* eli ”jos + konditionaalinen partikkeli”. Kiinnostavasti komipermjakissa sanat on kirjoitettu yhteen. Esimerkeissä partikkeli esiintyy predikaatin edellä. Esimerkeistä voi myös saada sen käsityksen, että muitten permiläisten kielten tavoin komipermjakissakin *кӧ* on ehtolauseen konjunktio eikä varsinaisesti konditionaalinen partikkeli niin kuin ilmeisen venäläisperäinen *бы*. Huomiota herättää esimerkin (33) predikaatin preesensmuoto myös komipermjakissa mutta etenkin venäjässä: venäjäksi ei yleensä

käytetä toistensa yhteydessä *бы*-partikkelia ja verbin preesensmuotoa vaan aina preteritiä.⁵ Esimerkissä (34) predikaatti on *бы*-partikkelin yhteydessä preteritissä sekä komissa että venäjässä. Tällöin ne muodostavat yhdessä irreaalisen ehtolauseen. Esimerkin (35) perusteella irreaalinen ehtolause on mahdollinen tulkinta myös silloin, kun lauseessa on *кө*-konjunktio mutta ei konditionaalista partikkelia. Huomattavaa on se, että lauseen predikaatti on preesensissä.

(33) Кр *ме бы муна* 'я бы иду' (= (?) 'minä menisin') (GKPJa: 67)

(34) Кр *сия бы мунис* 'он бы пошел' (= 'hän menisi') (GKPJa: 67)

(35) Кр *түүө кө гижат* 'если бы вы написали' (= 'jos te kirjoittaisitte') (GKPJa: 67)

Jos ehtolause edeltää päälausetta, ehtolauseitten yhteydessä esiintyvien päälauseitten alut merkitään usein tietyllä sanalla, vrt. suomen *jos... niin...* Udmurtissa *niin*-sanaa vastaa usein *соку* 'sitten' (esim. GSUJa III: 90) ja komissa samaa merkitsevä *сэки* (SKJa II: 229). Myös tuoreehkoja venäläisiä lainasanoja esiintyy samassa funktiossa. Tällaisten sanojen käyttö ei kuitenkaan ole välttämätöntä.

4. Korpusaineiston erittelyä

Seuraavaksi analysoin paraleelikorpuksista käyttämälläni metodilla löytämäni osumat. Viittaa korpuslöytöihin virkkeen numerolla, joka on peräisin korpusaineistosta ja joka näkyy kunkin virkkeen alussa. Olen korostanut esimerkkien ehtolauseet ja ehtolauseetta vastaavat osat (jos sellaisia on) selvyyden vuoksi; korostukset eivät siis ole peräisin itse paraleelikorpuksista. Vaikka tutkimus on pääasiassa laadullinen, esitän luvun 4 lopussa taulukon ehtolauseitten ominaispiirteitten määristä kielittäin.

4.1. Pavlik Morozov -korpus

Pavlik Morozov -korpuksen virkkeistä ylimpänä on venäjänkielinen (V), toisena udmurtinkielinen (U), kolmantena komisyrjääninkielinen (Ks), neljäntenä komipermjakinkielinen (Kp) ja alimpana suomenkielinen (S).

(4)

– Ёжась, шагал он по лесной тропинке следом за Павлом и тревожно поглядывал по сторонам: что, *если волк?* (V)

– Павел съоры со нюлэскысь пичи сюрес кузя шымырскыса вамышгья но кышкаменыз котыр утчаськылэ: *кион ке потииз?* (U)

⁵ Käsitkseni vahvistavat eräät äidinkielisen tasoista venäjää puhuvat kontaktini.

- Бөрса векньыдик туй кузя сйö йöжгыльтчöмөн восьлалис Павел бөрся да полгтыр видзöдлывлис öтарö-мöдарö: *а кöин кö, сэки мый?* (Ks)
- Юрсö пельпоннэзас кыскöмөн, оськалис сйа Павел бөрсянь вөр туёк кузя и полöмөн видзöтлис öтмöдöрö: *мый лоас, кыдзи пантасяс кöин?* (Kp)
- Väristen hän asteli metsäpolkua Pavelin jäljessä vilkuillen levottomasti ympärilleen: *mitä, jos vastaan tulee susi.* (S)

Pavlik Morozov -korpuksen ensimmäinen ehtolause virkkeessä 4 on lyhyt. Huomataan, että udmurtti ilmaisee asian ainoastaan ehtolauseella, kun taas komin varieteeteissa käytetään sen lisäksi muutakin. Komipermjakki on kuitenkin tämän otteen ainoa kieli, jossa ehtolauseeseen liittyvä päälause on lyhydestänsä huolimatta täydellinen *мый лоас* 'mitä tapahtuu', jonka predikaatti on futurissa. Ehtolauseen konjunktio on udmurtissa ja komisyrjäänissä ensimmäisen lausekkeen perässä. Komipermjakin lauseessa taas ei käytetä samaa konjunktioita vaan jostain syystä adverbia *кыдзи* 'miten'. Lause hahmottunee pikemmin reaaliseksi kuin irreaaliseksi ehtolauseeksi.

(25)

- Так тихо сейчас в тайге, что кажется: *если крикнешь* – на тысячу километров пойдёт скакать эхо по чёрным верхушкам сосен и елей. (V)
- Тайгаын туж шыпыт: *кеськид ке, чузьяськем куараез пужымьёслэн но кызьёслэн пеймытэсь йыльёссы вылтй сюрс километр кеме кошкоз кадь.* (U)
- Сэтшöм лöнь öни тайгаас, мый кажитчö: *горöдан кö* – тысяча километр сайö мöдас чеччавны йöлöгаыс сьöд пожöм да коз йывьяс кузя. (Ks)
- Тайгаын часöt сэтшöм лöнь, нельки кажитчö: *горöтан кö* – тысяча километр ылына пондас чеччавны говкыс по-жуммезлөн да көззэзлөн сьöд йыввез кузя. (Kp)
- Taigassa oli niin hiljaista, että huudahdus tuntui voivan kiiriä tuhannen kilometrin päähän mäntyjen ja kuusten mustia latvoja pitkin. (S)

Yllä olevassa virkkeessä 25 permiläiset kielet seuraavat alkuperäisen tekstin rakennetta ja käyttävät ehtolauseita, vaikka se ei suomenkielisestä käännöksestä näy: 'jos huudat, tuhannen kilometrin päähän kulkee kaiku mäntyjen ja kuusten mustia latvoja pitkin'. Kyseessä on reaalin ehtolause, jossa udmurtti käyttää I preteritiä ja komin varieteetit preesensia. Kaikissa permiläisissä kielissä konjunktio on odotuksenmukaisesti sivulauseen lopussa, sillä lauseissa on sen lisäksi vain yksi sana. Käytetty konjunktio myös on kanta-permiläinen *ке/кö*. Ehtolauseet tulevat ennen päälausetta.

(274)

- Павел ногой нащупал под столом планку, соображая, будет ли она мешать, *если понадобится бежать*. (V)
- Павел пыдыныз жöклэсь вамен пузэ эскериз, *пегзоно луиз ке, со уз люкеты-а меда шуыса*. (U)
- Павел кокнас инмөдчыліс пызан тасьясö, думайтіс, – оз-ö кутны мешайтны найö, *ковмас кө пышшыны*. (Ks)
- Пызан увтсис кокнас Павел адззис тас и эта дырни думайтыштіс, пондас я тасыс мешайтны, *ковсяс кө Павеллö пышшыны*. (Kp)
- Pavel tunnusteli jalallaan poikkipuuta pöydän alla arvioiden, häiritsisikö se, *jos täytyy paeta*. (S)

Virkkeessä 274 udmurtinkielisessä ehtolauseessa käytetään nesessiivistä partisiippiä ja sen yhteydessä apuverbiä, joka on I preteritissä. Lausetta on kuitenkin vaikea nähdä irreaalisena, koska sitä seuraava päälause on reaalinen ja futuurissa. Udmurti on otoksen ainoa kieli, jossa tendenssin mukaisesti ehtolause edeltää päälausetta. Komin varieteeteissa ehtolauseen predikaattiverbi on futuurissa ja semanttinen verbi infinitiivissä. Kaikissa permiläisissä kielissä käytetään *ke/kö*-konjunktiota. Udmurtissa se päättää lauseen, komeissa se tulee ensimmäisen sanan jälkeen, mikä sopii hyvin yhteen kielioppien kuvausten kanssa.

(413)

- Били в классе окна, *если там собирались пионеры*, швыряли в них дохлых мышей. (V)
- *Пионеръёс классэ люкасько ке*, соос класслэсь укнооссэ сöрыло, соос шоры кулэм шырьёсты лэзяло. (U)
- Классысь жуглісны öшиньяс, *школаö кө чукöртчылісны пионерьяс*, шыблалісны сэтчö кулөм шырьясöс. (Ks)
- *Если пионеррез öксьылісö классын*, ния жугдалісö стеклоэз, чапкалісö пионеррез вылö кулөм шырьрезöс. (Kp)
- He rikkoivat luokan ikkunoita, *jos pioneerit kokoontuivat siellä*, viskelivät sinne kuolleita hiiriä. (S)

Virkkeen 413 udmurtinkielisessä versiossa sivulause aloittaa kolmen lauseen kokonaisuuden. Alkuperäistekstissä ja muissa tähän valituissa käännöksissä sivulause on hieman omituisesti kahden päälauseen välissä, joten udmurtinkieliseen käännökseen tehty ratkaisu on ymmärrettävä ja sitä paitsi noudattaa tendenssiä. Udmurtin predikaattiverbi on preesensissä ja *ke*-konjunktio ehtolauseen lopussa. Komisyryjänin virkkeessä ehtolause on kahden päälauseen välissä niin kuin alkuperäiskielelläkin. Konjunktio *kö* on sivulauseen ensimmäisen sanan perässä ja predikaatti I preteritissä, mikä myös nou-

dattaa alkuperäiskielen mallia. Sen sijaan udmurtin tavoin myös komipermjakki aloittaa virkkeen ehtolauseella, ja huomio kiinnittyy eritoten siihen, että lauseen aloittaa venäläisperäinen konjunktio *если*. Predikaatti on komipermjakissakin I preteritissä. Lauseitten vaihtuvan järjestyksen takia komisyrjäänin lauseessa on eri sanoja kuin muitten permiläisten kielten sanoissa ja yhteiset sanat ovat eri järjestyksessä, mutta udmurtin ja komisyrjäänin konjunktionsijoitustendenssi säilyy. Komipermjakissa taas käytetään venäläistä konjunktiota, jonka paikka on venäjässäkin lauseen alussa. Näyttää siltä, että komipermjakki noudattaa venäläistä konjunktiota käyttäessään venäjän sanajärjestystä; samaan kohtaan venäläisen konjunktionsijoittaisi myös udmurtti kieliopin mukaan. Ehtolause on reaalinen.

(967)

- Иногда старуха останавливалась у каких-нибудь ворот, стучала клюкой в доски и долго крестилась, *если ей подавали кусок хлеба*. (V)
- Со пересь кышномурт куддыръя жезы азьёсы дугдылйз, конгылэ бодыеныз жезы пул борды йыга но, *нянь юдэс сёто ке*, кема вёсяське. (U)
- Мукöд дырйиыс старука сувтыштавліс кутшöмсьурö воротаяс дорö, кучкаліс коколюкаөн пöвьясö да дыр юрбитіс, *сетлісны кө сылы нянь кусök*. (Ks)
- Мукöд кадас старуха сувтчыліс кытшöм-нибудь ворота одзын, коколюканас ёркötіс пöввез кузя и унаись пернапасасьліс, *сетлісö кө сылö нянь кусök*. (Kp)
- Joskus eukko pysähtyi joidenkin porttien luona, kolkutti koukkusauvallaan lautoihin ja teki kauan ristinmerkkejä, *jos hänelle annettiin pala leipää*. (S)

Virkkeen 967 udmurtinkielinen käännös poikkeaa taas alkuperäistekstistä kielelle ominaisemman lausejärjestyksen osalta. Udmurttilaisen ehtolauseen predikaatti on preesensissä ja *ke*-konjunktio sen lopussa. Komilaiset ehtolauseet sen sijaan ovat keskenänsä lähes identtiset ja kaikki niitten sanat ovat samassa järjestyksessä ja muodossa. Konjunktio *kö* on lauseen toinen sana ja predikaatti I preteritissä. Ehtolause on reaalinen.

(968)

- Никто не обратил бы внимания на появление в деревне незнакомой нищенки, *если бы с её приходом не начали твориться очень странные вещи*. (V)
- Гуртын со вуэм бере паймоно кадь ужъёс öй ке луысалзы, тодмотэм кураськисьлэн гуртэ вуэмез нокинлэн ик син шораз öй йötысал, дыр. (U)
- Некод эськö эз и видзöдлы тöдтöм пöрысь старукалөн сиктö воом вылö, *сійö во öмкöд кө эз кутны лоавны гөгöрвотöмторьяс*. (Ks)
- Некин бы, натьтö, эз видзöt деревняын тöдтöм нишöй старухаыс вылö, *кö бы сы локтöм бöрын эз понды керсьыны мыйкö öддьөн страннöй*. (Kp)

- Kukaan ei olisi kiinnittänyt huomiota tuntemattoman kerjäläiseukon ilmaantumiseen kylässä, *ellei hänen saapumisensa yhteydessä olisi alkanut tapahtua erittäin kummallisia asioita.* (S)

Virkkeessä 968 on irreaalinen ehtolause, ja se on suoraa jatkoa edelliselle virkkeelle 967. Udmurtinkielisessä käännöksessä sivulause edeltää taas päälausetta alkuperäiskielisen virkkeen vastaisesti. Siinä konjunktio *ke* on kieltoverbin ja konnegatiivimuodon välissä, niin kuin havaintojeni mukaan on erittäin yleisesti asian laita. Tämä on ehkä ainoita tapauksia, joissa udmurtin *ke*-konjunktio on tendenssinomaisesti jossain muualla kuin lauseen viimeisen sanan paikalla. Predikaatti on konditionaalinen monikon kolmannessa persoonassa, mikä lienee alkuperäiskielisen rakenteen tavallisin käännösvastine. Komisyryjänin ehtolause menee virkkeen loppuun venäjänkielisen alkutekstin mukaisesti. Siinä predikaatti on I preteritissä mutta mitään konditionaalista konjunktioita ei käytetä. Konjunktio *кө* on lauseen ensimmäisen lausekkeen jäljessä. Komipermjakki sen sijaan käyttää kiinnostavaa konjunktin ja konditionaalisen partikkelin yhdistelmää *көбы* sekä I preteritiä predikaatin muotona. Komipermjakissa käytetty konditionaalinen partikkeli on lainattu suoraan venäjältä.

(1020)

- Мать прочитала и давай плакать, – говорил Яков, – а мне сказала, что *если из пионеров не выпишусь*, так голову оторвёт. (V)
 – Анае лыдзиз но бөрдны кутскиз ук, – шуэ Яков, – нош мынэсьтым, *пионерысь ой ке куштыськы*, йырма ишкалто, пе. (U)
 – Мамө лыддис да заводитис бөрдны, – висьталіс Яков, – а меным шуис, *он кө пө пионерысь киритчы*, то юртө пө орөда. (Ks)
 – Мамө лыддьотіс и пондіс горзыны, – баитіс Яков, – а меным висьталіс, что *если ме ог чанкись пионеррезісь*, то юрөс орөтас. (Kp)
 – Äiti luki sen ja alkoi itkeä, – puhui Jakov, – ja sanoi minulle, että *ellen eroa pioneerosastosta*, niin katkaisee niskani. (U)

Virkkeessä 1020 on taas reaalin ehtolause. Udmurtin ehtolause on sijoitettu päälauseeseen keskelle niin, että päälause alkaa ennen ehtolauseita ja päättyy sen jälkeen. Sanapari *мынэсьтым йырма* voitaneen tulkita yhdeksi lausekkeeksi, mikä tekee lauserakenteesta erityisen kiinnostavan, sillä *ke*-lause sijaitsee lausekkeen keskellä. Ehtolauseessa *ke* sijaitsee taas kieltoverbin ja konnegatiivimuodon välissä. Komisyryjänissä ehtolause edeltää päälauseettansa, josta huomattakoon sen alkavan *mo*-sanalla, joka on myös venäjässä mahdollinen päälauseeseen aloitussana silloin, kun sivulause edeltää sitä. Konjunktio *кө* on taas ehtolauseen ensimmäisen sanan jäljessä, ja udmurtin tavoin

kieltosanan ja konnegatiivin välissä. Komipermjakissa käytetään jälleen venäläistä *если*-konjunktioita. Huomiota kiinnittää se, että myös sitä edeltävä konjunktio *что* 'että' on venäjää. Konjunktio on venäjänmukaisilla paikoillansa, mutta muuten ehtolauseen sanajärjestys ei vastaa alkutekstin sanajärjestystä. Predikaatti on preesensissä. Komipermjakissakin ehtolauseeseen liittyvä päälause alkaa venäläislähtöisellä *мо*-sanalla, vrt. suomenkielisen käännöksen päälauseen aloittavaan *niin*-sanaan.

(1026)

- *А если ... правда?* (V)
- *Нош ... зэм ке?* (U)
- *А збыль кө?* (Ks)
- *А если ... правда?* (Kp)
- *Mutta jos se onkin ... totta?* (S)

Virke 1026 on kaikin puolin vähäverbinen, sillä yllä olevan otteen ainoa verbi on suomenkielisen lauseen predikaatti *onkin*. Tapaus selittyy muun kielivalikoiman kopulaverbittömyydellä preesensissä. Udmurtissa ja komisyrjäänissä konjunktio *ке/кө* päättää verbittömän lauseen ollen lauseen ensimmäisen ja ainoan konstituentin jäljessä, mutta komipermjakissa on nähtävissä venäjän vaikutusta.

(1059)

- *Если что, я подмогну...* (V)
- *Марысь мар ке, мон юрто...* (U)
- *Мыйкө кө, ме отсала...* (Ks)
- *Мыйись мый, дак ме отсала...* (Kp)
- *Jos tulee tarvis, niin minä autan.* (S)

Virkkeen 1059 alkukielinen virke sisältää kaiketi jonkinlaiseksi kivettyneeksi fraasiksi tulkittavan *если что* ”jos mitä” -ilmauksen. Se on käännetty keskenänsä hyvin samantapaisesti udmurtiksi ja komipermjakiksi: *марысь мар / мыйысь мый* (mikä.ELATIIVI mikä) ”mistä mikä/mitä”. Nämäkin lauseet eroavat siinä, että udmurtissa käytetään lisäksi *ке*-konjunktioita mutta komipermjakissa ei. Udmurtin konjunktio on ehtolauseen lopussa, samoin kuin komisyrjäänin *кө*-konjunktio, vaikka fraasin komisyrjääniläisen käännöksen rakenne poikkeaa muista permiläisistä kielistä. Se on nimittäin käännetty venäjältä sanasta sanaan. (Suomessa mitään osuvaa vakiintunutta käännösvastinetta ei taida olla, joten suomenkieliseen versioon on muodostettu täydellinen reaalin ehtolause.) Komipermjakin ehtolauseetta seuraavan päälauseen alku merkitään venäläisperäisellä *дак*-sanalla.

(1132)

- *Если всмотреться*, можно увидеть илистое дно, зелёные лапчатые водоросли, мелких рыбёшек, которые сверкают под лодкой, как короткая молния. (V)
- *Ву пыдсы учконо ке*, отысь адзыны луэ сумедэз, лапырес вож турыньёсты, лодка ултй чилектэм кадь ортчись векчи чорыгъёсты. (U)
- *Видзöдны кө бура*, позьö аддзыны тылысь илöсь пыдöссö, веж туруньяс, посни черипиянöс, кодяс чардби моз югнитласны пыж улын. (Ks)
- *Видзöтны кө дыржык*, позьö казавны тылйсь нювтöн вевттисьöм пыдöссö, зелёной лапчатой водорослез, поснитик чериоккезöс, көдна чарньöв моз свиттялöны пыж увтас. (Kp)
- *Tarkasti katsoen* saattoi nähdä mutaisen pohjan, vihreitä latteita leväkasveja ja pieniä kaloja, jotka välkähtelivät veneen alla lyhyen salaman tavoin. (S)

Virke 1132 alkaa kaikilla kielillä ehtolauseella. Alkukielinen ehtolause on muodostettu käyttämällä vain ehtolauseen *если*-konjunktia ja verbin infinitiivimuotoa *всмотреться* 'katsoa tarkkaan'. Udmurtiksi sama ilmaistaan tässä tapauksessa nesessiivisellä partisiipilla *учконо* 'on katsottava' ja lauseen päättävällä *ке*-konjunktilla. Udmurtin virke on muodostettu hieman toisin, minkä takia ehtolauseessa on muitakin sanoja. Komin varieteettien ehtolauseet seuraavat venäjän mallia ja sisältävät verbin infinitiivimuodon ja sitä seuraavan *кө*-konjunktion. Lauseet sisältävät näitten lisäksi adverbit *бура* 'hyvin' ja *дыржык* 'kauemmas', joitten avulla pyritään välittämään venäjän verbimuodon prefiksin ja postfiksin avulla tuottamaa lisäinformaatiota. Ehtolause on reaalin.

(1352)

- *Если какого уполномоченного из района присылают*, не страшно: уедет сам. (V)
- *Кыче ке уполномоченноез районысь ысто ке*, кышкыт öвöл: со ачиз кош-коз. (U)
- *Мöдöдасны кө районысь кутшйöмкө уполномоченнöйöс*, абу страшно: ачыс бөр мунас. (Ks)
- *Иньдылöны кө районйсь кытшйöм-либо уполно-моченнöйöс*, то повны оз ков: локтас и мунас. (Kp)
- *Jos lähettävät vaikka minkälaisen valtuutetun piiristä*, niin se ei peloita, hän matkustaa pois. (S)

Virkkeessä 1352 on varsin tavallinen reaalin ehtolause. Udmurtissa predikaatti on preesensissä ja *ке*-konjunktio lauseen lopussa. Komisyrjäänissä predikaatti on futurissa ja *кө*-konjunktio ensimmäisen lausekkeen jäljessä. Komipermjakissa predikaatti on preesensissä ja *кө*-konjunktio samoin ensimmäisen

mäisen lausekkeen jäljessä. Udmurtin *кыӵе ке* 'jokin' -sanaliiton *ке* on eri funktiossa, vrt. komisyrjäänin *кытшӧмкӧ id.*, jossa se on kirjoitettu yhteen edeltävän sanan kanssa. Tällä tavalla muodostetaan indefiniittipronomineja.

(1566)

- Я крикнул своим ребятам, чтобы они на всякий случай разделились, *если придётся вплавь добираться до суши.* (V)
- *Марысь мар луоно ке,* мон эшгӧсьлы кеськи мед люкиськозы шуыса, *оло ярдуре уяса потоно луоз.* (U)
- Ме горӧді аслам ӗртӧяслы, медым найӧ пӧрччысны, *гашкӧ ковмас вартчӧмӧн воӧдчыны берегӧдзыс.* (Ks)
- Ме горӧті аслам солдаттӧзлӧ, медбы ния назапас рознитчисӧ, *колас кӧ уйӧмӧн мунны берегӧдз.* (Kp)
- Huusin pojille, että he kaiken varalta jakautuisivat, *jos on pyrittävä maihin uimalla.* (S)

Pavlik Morozov -korpuksen viimeisen ehtolauseen käänöksissä esiintyy vaihtelua. Olen korostanut udmurtista kaksi kohtaa: kursivoinnilla alkukielisen ehtolauseen vastineen, jossa ei ole ehtolauseita udmurtissa, sekä alleviivaamalla ehtolauseen, jota ei ole alkukielisessä virkkeessä. Udmurtin ylimääräisessä ehtolauseessa esiintyy taas jo ylempänä käsitelty *марысь мар* ja sen yhteydessä nesessiivinen partisiippi *луоно* 'oltava'. Ehtolause taas on käännetty *оло* 'ehkä' -sanaan tukeutuen: 'ehkä rannalle täytyy mennä uiden'. Sana tuo ehkä irreaalista sävyä lauseeseen. Komisyrjäni toimii udmurtin tavoin ehtolauseen käänöksen osalta käyttäen *гашкӧ* 'ehkä' -sanaa. Komipermjakissa kuitenkin on ehta ehtolause, joka alkaa futurimuotoisella nesessiivisellä verbillä *колас*, jota seuraa konjunktio *кӧ*. Ehtolause tulee päälauseen jälkeen, niin kuin alkukielisessäkin lausejärjestyksessä.

4.2. Suomi-kirja -korpus

Suomi-kirjan kieliversioista olen valinnut suomenkielisen vertailutekstiksi. Korpus sisältää udmurtin ja komisyrjäänin mutta ei komipermjakkia. Olen jättänyt pois kolme korpuslöytöä, joissa kummastakin kielestä puuttuu ehtolause.

(27)

- *Jos kaikki peruskarttaan merkityt, vähintään viiden aarin kokoiset vesistöt lasketaan järviksi,* summa on 187 888. (S)
- Нош карта вылысь вить арлӧсь бадӟымесьгес тыюсты но лыдьяно ке, соос 187 888 лыдьясько. (U)
- *Стӧча артавны кӧ,* мый ты – айӧ 500 квадрата метраысь паськыдджык сулалан ва, то стӧч ты лыдыс сэки лоӧ 187 888. (Ks)

Suomi-kirja-korpuksen virkkeessä 27 on reaalinen ehtolause. Udmurtissa käytetään jälleen *ke*-konjunktiota, joka on tutulla paikallansa lauseen lopussa. Udmurtin ehtolauseen predikaatti on nesessiivisessä partisiipissa, joka melko usein tuntuu teksteissä vastaavan suomen passiivia. Komissakin käytetään odotuksenmukaista *kö*-konjunktiota, mutta tässä tapauksessa sen odotuksenmukaisin sijainti olisi nähdäkseni *смõча* 'ankarasti' -sananjäljessä. Se onkin verbin jäljessä lauseen lopussa. Komin ehtolauseen predikaatti on infinitiivissä. Komilaisen käännöksen päälause alkaa venäjältä tutulla *то-*sanalla, niin kuin usein ehtolauseeseen edeltäessä päälauseita.

(93)

- *Jos esimerkiksi ruukuissa on kamman painallusta muistuttavia koristekuvioita, ne edustavat kampakeramiikkaa, jos niissä on ikään kuin nuoran painanteita, puhutaan nuorakeramiikasta.* (S)
- *Кылсярысь, горшоклэн чеберъямез сынэн зйбылыса лэсьтэм пужыослы укша ке, соку та керамика сынэн пужыятэм керамика (гребенчатая керамика) пöлы пыре, пужыятэмез векчи пунэм гозыез зйбылыса кадь кылдытэмын ке, соку векчи гозы керамика (шнуровая керамика) лыдъяське.* (U)
- *Шуам, гырничсö кө мичмöдöма вöли юрси сынап пиньон, сйö ”сынап туя керамика”, а гырнич дорышас кө гартöм көв кодь сер, то нимтöны татшöм керамикасö ”путшкөм көвъя керамикаон”.* (Ks)

Virkkeessä 93 on kaksi reaalista ehtolauseita kaikilla otoksen kielillä. Molemmissa udmurtinkielisissä ehtolauseissa käytetään *ke*-konjunktiota, joka on lauseen lopussa. Udmurtin ensimmäisen ehtolauseen predikaatti on preesensissä ja toisen lauseen predikaatti päättynyttä tekemistä ilmaisevassa (*e*)*мын*-partisiipissa (ks. Bartens 2000: 238–240). Komin ehtolauseissa käytetään *kö*-konjunktiota, joka on tavallisella paikallansa lauseitten ensimmäisten konstituenttien jäljessä. Komin ensimmäisen ehtolauseen predikaatti on perifrastisessa menneen ajan muodossa. Rakenteen pääverbi on I preteritissä, ja se myös viittaa selvästi menneeseen aikaan. Jälkimmäisessä ehtolauseessa ei nykyaikaan viittaavana kopulalauseena ole predikaattiverbiä. Kumpikin kieliversio käyttää jälkimmäisen ehtolauseen jälkeen päälauseen alkamista korostavaa sanaa, udmurtti *соку*- ja komi *то*-sanaa. Ehtolauseet edeltävät päälauseita.

(94)

- *Jos ruukkujen saveen on lisätty rakennetta lujittavia asbestikuituja, on kysymys asbestikeramiikasta.* (S)
- *Лэсьтэм горшокез юн карон понна лызалэс-пурьсь сйöй асбест нюжаосын ке сурамын, соку вераськон мынэ асбесто керамика сярысь.* (U)

– *А гырнич вӧчигас кӧ сӕяс ӕнмӧдӧм могысь содтывлӧмны асбест, то сӕр-
ныис мунӧ ”асбеста керамика” йылысь.* (Ks)

Virkkeen 94 udmurtinkielisessä käännöksessä käytetään *ke*-konjunktia, joka sijaitsee lauseen viimeisen sanan edellä. Sana on lauseen predikaatti, joka on samassa (*e*)*мун*-muodossa kuin virkkeessä 93. Kominkielisessä ehtolauseessa konjunktio *кӧ* on vasta lauseen toisen konstituentin jäljessä. Komin predikaatti on aiemmasta poiketen II preteritissä, mutta se myös viittaa menneeseen. Näissäkin lauseissa päälauseen alkaminen merkitään *U соку / К мо*-sanalla, sillä ehtolause edeltää päälausetta.

(446–447)

- Keskiaikaisten maakuntalakien mukaan tuomarit ja häntä avustavan lautakunnan jäsenet piti valita paikkakunnan omien ehdokkaiden joukosta, ja *jos näin todella tapahtui*, asioiden käsittelyssä saatettiin hyvinkin käyttää suomen kieltä. (S)
- Улосвыльӕс сярись катъя, судьяосты но соослӕсь юрттӕсьӕссӕс интыысь калык пӧлысь бырйылызы. (U)
- Судын ужӕсты эскерыку, кулӕ дырӕяз финн кылӕз но кутылызы. (U)
- Провинцияс йылысь сӕкса оланпас серти, ӕрдысьяӕс (судьясӕс) да налы отсасысьяӕс колӧ вӧли бӧрйыны сӕтчӧс йӧзысь. (Ks)
- *Тадзи кӧ ставыс и вӧли*, то делӧяссӧ видлалӧн сӕрнитлісны, дерт жӧ, финн кывйӧн. (Ks)

Virke 446–447 on suomenkielisessä versiossa yhtenä virkkeenä, mutta permiläisissä kielissä se on jaettu kahdeksi virkkeeksi. Udmurtin virkkeissä ei ole ehtolauseita ollenkaan. Komin ehtolauseessa konjunktio *кӧ* on lauseen ensimmäisen konstituentin jäljessä ja predikaatti I preteritissä. Lause myös viittaa menneeseen aikaan. Päälause alkaa taas *мо*-sanalla ja seuraa ehtolauseita.

(453)

- *Jos kirjakieltä ei ennestään ollut*, se oli nyt luotava. (S)
- *Кыӕе ке калыклӕн литературной кылыз ӧй вал*, сое кужмысь кылдытыны косйзы. (U)
- *Куттиӧмкӧ войтырлӧн кӧ гижан кывйыс эз вӧв*, сійӧс коліс лӧсьӧдны. (Ks)

Virkkeessä 453 kiinnostavaa on se, että udmurtinkielisessä ehtolauseessa ei ole konjunktia.⁶ Udmurtin virkkeen aloittava lause kuitenkin vaikuttaa

⁶ Alun *кыӕе ке* ’jokin’ on kiinteä kokonaisuus, jossa *ке* ei ole konjunktio vaan indefiniitti-pronominin muodostamiseen käytettävä partikkeli, vrt. Pavlik Morozov -korpuksen virkkeeseen 1352.

semanttisesti ehtolauseelta, ja sen predikaatti on I preteritissä. Komissa *кө*-konjunktio on taas ensimmäisen konstituentin jäljessä, predikaatti tällä kertaa I preteritissä. Aikamuoto on kaikin puolin luonteva, koska se viittaa menneeseen aikaan. Permiläisten kielten ehtolauseet aloittavat virkkeen.

(562)

- Myös suomenkielisen kirjallisuuden ja sanomalehdistön kehittäminen katsottiin hyödyttömäksi, *jos ei samalla kasvatettu opinhaluista suomenkielistä lukijakuntaa.* (S)
- Озы ик чеберлыко литератураез но газетъёсты финн кылын поттон токма уж луоз, *финн сямен лыдзисьёс азьло кадь ик öжыт кылызы ке.* (U)
- Чайтисны тötш, мый художествоа литература да газет лэдзöмысь тöлкыс оз пет, *оз кө кут содны финн кыв вылын велöдчыны век көсьысь да лыд-дысьысь войтыр.* (Ks)

Virkkeen 562 udmurtinkielisessä käännöksessä konjunktio *ке* on reaalisen ehtolauseen lopussa ja ehtolauseen predikaatti I preteritissä. Komin reaalisen ehtolauseen *кө*-konjunktio on preesensissä olevan kielteisen predikaatin kieltoisanan ja konnegatiivin välissä lauseen alussa. Permiläisten kielten ehtolauseet seuraavat päälausetta.

	udmurtti	komi-syrjäni	komi-permjakki
<i>ке/кө(бы)</i> -konjunktio	17	18	7
<i>если</i> -konjunktio	–	–	3
selvä reaalinen ehtolause	11	14	7
irreaalinen ehtolause	1	1	1
pred: konditionaali	1	–	–
pred.: futuuri	–	3	3
pred.: preesens	4	3	3
pred.: I preteriti	6	5	3
pred.: II preteriti	–	1	–
pred.: perifrastinen tempus	–	1	–
pred.: ei finiittiverbiä	7	6	3

Taulukko 1.

Esimerkkien ehtolauseitten ominaispiirteitten reaalistumien kappalemäärät kielittäin. Aineistossani udmurtin- ja komisyryääninkielisiä esimerkkejä on 18 kpl, komipermjakinkielisiä 12 kpl. Koska komissa vain futuurin kolmannen persoonan myönteinen muoto eroaa preesensistä, vain kolmansien persoonien myönteiset futuurit on laskettu taulukkoon erikseen.

5. Johtopäätökset

Paralleelikorpusaineiston ja kielioppikuvausten perusteella vaikuttaa siltä, että eräät laajalle levinneet väitteet permiläisten kielten ehtolauseitten ominaispiirteistä eivät pidä paikkaansa, etenkin niitten predikaatin muodon osalta. Udmurtin reaalisen ehtolauseen predikaatti voi olla I preteritin lisäksi myös ainakin preesensissä, futuurissa tai jossakin infiniittisessä muodossa. Etenkin eksistentiaaliset lauseet ovat yleensä preesensissä, ja varsinkaan kopulalauseissa ei usein ole verbiä ollenkaan. Aineiston pohjalta näyttää vahvasti myös siltä, että I preteriti eli ”imperfekti” ei tee udmurtin ehtolauseista irreaalisia vaan irreaalisessa ehtolauseessa käytetään konditionaalitapaluokkaa (vrt. Bartens 2000: 313–314). Komissakin reaalisen ehtolauseen predikaatin muoto voi olla hyvin moninainen: aineiston perusteella ainakin preesens, futuuri, I preteriti, II preteriti, jokin perifrastinen menneen ajan muoto tai infiniittinen muoto. Samoin kuin udmurtissa, kopulalause ei sisällä verbiä preesensissä, ei myöskään ehtolauseessa. Komin irreaalisessa ehtolauseessa vaikuttaa käytettävän ennen kaikkea I preteritiä ilman erityistä irrealisuuden tunnusta, sillä koko yhdyslauseen irrealisuus ilmaistaan päälauseessa *эскө*-partikkelin avulla. Aineistossani irreaalisia ehtolauseita on kuitenkin erittäin pieni osuus, vain yksi kappale. Siinä *эскө*-partikkelin yhteydessä käytetään I preteritiä, mutta sen perusteella ei voida tehdä kovin vakuuttavia johtopäätöksiä partikkelin kanssa käytettävän verbin muotorajoituksista. Ehtolauseessa *эскө*-partikkelia ei ole tullut vastaan korpusaineistossa eikä myöskään kieliopeissa, vaikka se voisi esiintyä ehtolauseessakin. Huomiota herättää se, että kaikissa lauseissa permiläisten kielten ehtolauseitten predikaattien muodot eivät vastaa toisiansa. Valintojen hienosyisempien motivaatioitten selvittäminen jää tulevan tutkimuksen tehtäväksi.

Aineiston perusteella voidaan todeta, että udmurtissa todella on tendenssi sijoittaa ehtolause ennen päälauseetta, mutta millään tavalla ehdoton vaatimus se ei ole. Komissa kumpikin järjestys vaikuttaa suunnilleen yhtä käytetyltä, ja käännöksen lausejärjestys valitaan hyvin usein alkukielen mallia seuraten. Käyttämässäni aineistossa udmurtin ehtolauseissa käytetään miltei aina konjunktiota *ke* ja komisyrjäänissä aina konjunktiota *кө*, sikäli kun käännöksessä on päädytty alkukieltä jäljittelevään ehtolauseeseen. Udmurtissa esiintyviä muita ehtolauseen konjunktiota (esim. kieliopeissa mainitut *бере, дыръя*) ei esiinny käyttämässäni aineistossa, komisyrjäänissä taas ei muita ehtolauseen konjunktiota pitäisi ollakaan. Komipermjakissa sen sijaan käytetään komilaisen *кө*-konjunktion rinnalla venäläistä *если*-konjunktiota jopa kirjakielisisä yhteyksissä. Komipermjakin konditionaalinen merkitys näyttää olevan venäjältä lainattu *бы*, jota käytetään myös ehtolauseessa, jossa siitä yhdessä eh-

tolauseen *kö*-konjunktion kanssa muodostuu *köбы*, joka muistuttaa kovasti venäjän *если бы* ”jos KONDITIOAALIPARTIKKELI” -sanaliittoa. Udmurtin tendenssi sijoittaa ehtolauseen konjunktion lauseen loppuun ja komin tendenssi sijoittaa se lauseen ensimmäisen konstituentin jälkeen vaikuttaa vahvalta. Jos lauseessa on kielteinen verbimuoto, konjunktion sijoitetaan kuitenkin hyvin usein kieltomuodon osien väliin.

Tämä tutkimus ei käsittele yksityiskohtaisesti kaikkia permiläisten kielten ehtolauseitten ominaispiirteitä vaan pyrkii antamaan ehtolauseista yleisemmän tason kontrastiivisen kuvauksen, joka saattaa toimia jollekulle tulevan tutkimuksen innoittajana. Kovin varmoja johtopäätöksiä käyttämäni aineiston pohjalta ei voida vetää, mutta vähintään tendenssejä on nähtävissä runsaasti. Tulevan tutkimuksen selvitettäväksi jäävät esimerkiksi ehtolauseitten predikaattien aikamuotojen käytön motivaation yksityiskohtaisempi selvittäminen, muitten kuin *ke/kö*-konjunktion avulla muodostettavien ehtolauseitten tarkastelu, permiläisten ja venäläisten konjunktioiden ja partikkelien käyttöön liittyvät yksityiskohdat, ehtolauseitten sanajärjestys ja monet muut seikat.

Aineisto

Pavlik Morozov -korpus (Turun yliopiston Volgan alueen kielten tutkimusyksikkö)
Suomi-kirja -korpus (Turun yliopiston Volgan alueen kielten tutkimusyksikkö)

Kirjallisuus

- BARTENS, RAJA 2000: Permiläisten kielten rakenne ja kehitys. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 238. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- GKPJa = Майшев, И. И. 1940: Грамматика коми-пермяцкого языка. Серия Fenno-ugrica. Издательство Академии наук СССР, Москва – Ленинград.
- GSUJa I = Грамматика современного удмуртского языка. Фонетика и морфология. Удмуртский научно-исследовательский институт истории, экономики, языка и литературы. Удмуртское книжное издательство, Ижевск, 1962.
- GSUJa II = Грамматика современного удмуртского языка. Синтаксис простого предложения. Удмуртский научно-исследовательский институт истории, экономики, литературы и языка при совете министров Удмуртской АССР. Издательство Удмуртия, Ижевск, 1970.
- GSUJa III = Грамматика современного удмуртского языка. Синтаксис сложного предложения. Удмуртский научно-исследовательский институт истории, экономики, литературы и языка при совете министров Удмуртской АССР. Издательство Удмуртия, Ижевск, 1974.

SKJa I = Лыткин, В. И. (ред.) 1955: Современный коми язык. Учебник для высших учебных заведений. Часть первая. Фонетика, лексика, морфология. Коми книжное издательство, Сыктывкар.

SKJa II = Селькова, Н. Н. (ред.) 1967: Современный коми язык. Учебное пособие для высших учебных заведений. Часть вторая. Синтаксис. Коми книжное издательство, Сыктывкар.

WINKLER, EBERHARD 2011: Udmurtische Grammatik. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica, Göttingen.

*

Comparison of conditional sentences in Permic languages using parallel corpora

In this article, conditional sentences of three Permic language forms are compared in the light of a parallel corpus. The interest to write such an article was initially piqued by the fact that both native and non-native researchers and teachers of the Permic languages have different ideas about the form of the predicate of the conditional sentence. The presence of the predicate in the past tense form has been considered, at least among some native-speaker researchers, as a hallmark of a "pure language". However, it seems that the conditional sentences of the Permic languages have used a range of tenses for quite a long time. Similarly, it has been suggested that the verb form of the past tense would indicate the irrealis of the conditional sentence, which is not entirely true in the light of the material. In the conditional sentences of the Permic languages, there is also other variation, for example, regarding the conjunctions used in them and their location, as well as sentence order. In this article, the mentioned variables are described and compared on a general level.

Keywords: conditional sentences, Permic languages, corpus

TOMI KOIVUNEN